

Vasile-Lucian GOLDAN
Postdoctoral School of History, Faculty of History,
"Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi

THE LAW ON IMPROVING THE FINANCIAL SITUATION OF THE LAY CLERGY IN THE KINGDOM OF ROMANIA - PRELIMINARIES

Case
Study

Keywords

Iosif Naniescu;
Romanian Orthodox Church;
Monopoly;
Candle manufacturing;

Abstract

Ensuring a constant minimum income for all clergy is an old problem of the Romanian Orthodox Church. During the royalty, the financial motivation of the lay clergy in Romania was the main concern of the synods, which tried to find support in the Parliament, forming a law project in this regard - one of the initiators being Metropolitan Iosif Naniescu. The precarious financial situation and the dissatisfaction of the lay clergy led the synods to look for new solutions to solve this problem. The chosen solutions would satisfy and displease the lay clergy, the aspirants in theology and the non-clerical staff of the parishes. Among the chosen solutions were the reduction of the number of ordinations and the monopolization of the manufacture and sale of cult candles by creating a production and a distribution network, the resulting profit following to be used to support the salaries of clerical and non-clerical staff of the churches.

INTRODUCERE

Secularizarea averilor mănăstirești, gândită de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, trebuia să vizeze doar mănăstirile românești închinată, dar, din cauza presiunii și a protestelor prelaților greci, procesul secularizării avea să fie extins asupra tuturor lăcașurilor de cult, chiar și asupra celor neînchinată. Bunurile bisericilor și ale mănăstirilor trecute în patrimoniul statului trebuiau răscumpărate într-un fel sau altul. Din acest motiv, Cuza gândește, ca o compensație parțială, împroprietărirea parohiilor cu suprafețe de pământ egale și salarizarea clericilor, fie monahi sau mireni. După momentul instituirii monarhiei constituționale[1], salarizarea clericului de către stat avea să continue în întreaga perioadă regalistă, salariul fiecărui cleric și laic angajat al mitropoliilor și episcopiiilor fiind suportat, în procent de 100% de către stat. Salarizarea clericului a cunoscut în decursul timpului mai multe etape, numărul contribuțiilor financiare de la stat nu acoperea mereu numărul preoților hirotoniți și nici pe cel al cântăreților bisericești și a îngrijitorilor, din acest motiv, ierarhii au încercat mereu căutarea unei soluții pentru ca, de contribuția financiară a statului să poată beneficia cât mai multe persoane.

Pentru început s-a optat pentru păstrarea numărului de clerici existent, prin reducerea numărului hirotoniilor și chiar încetarea lor, până în momentul în care numărul preoților ortodocși va fi egal cu cel al contribuțiilor financiare oferite stat. O a doua soluție, a fost cea a realizării unui plan de afaceri, prin care se dorea instituirea unui monopol asupra fabricării și comercializării lumânărilor de cult. Acest monopol s-a dovedit a fi o afacere de succes, pe termen lung, pentru întreaga Biserică Ortodoxă, fie că vorbim de perioada regalistă, comunistă sau post-decembristă și care alături de alte măsuri, reducerea numărului de hirotonii, obligativitatea ierarhilor de a hirotoni doar absolvenți de seminar sau facultate pe locurile vacante, a contribuit în mod substanțial la îmbunătățirea situației materiale a clericului de mir.

PROLEGOMENE

Salarizarea clericilor a reprezentat un subiect sensibil pentru întreaga societate românească a sfârșitului de secol al XIX -lea. Numărul mare de clerici, raportat la numărul de parohii existente și numărul enoriașilor, a dezvoltat o problemă stringentă, situația materială precară a preoților, în special a celor ce nu aveau salariu sau a căror parohie nu deținea teren agricol și a celor care aveau parohii reduse din punct de vedere al numărului de enoriași. Numărul crescut al preoților se datora pe deoparte numărului de seminarii din țară – Iași, Roman, Huși, București, Buzău și Râmnic[2] –, cât și hirotoniilor

făcute de unii ierarhi, fără ca tinerii aspiranți să aibă studiile teologice finalizate, sau în unele cazuri nici măcar începute[3].

Din cauza situației materiale precare, coroborată cu neimplicarea autorităților bisericești și civile în această problemă, singurele discuții se concentrau în jurul restaurărilor bisericilor[4] de patrimoniu[5], clerul de mir se vede nevoit să găsească alte surse de venit, pentru întreținerea lor și a familiilor lor. Însăși mitropolitul primat avea să recunoască, în mod oficial, starea materială precară a preoției: „Opinia publică recunoaște că clerul a fost dat uitării [...], poziția materială a clericului în România a ajuns în așa stare, că nu se poate mai rea. Ministrul altarului nu are unde să-și plece capul. El nu are un salariu fix, fie și mai modest, cu care să-și poată susține familia! Deși mai înainte preotul se susținea din veniturile câștigate pentru serviciile bisericești, lumea era mai religioasă, iar bisericile prea mici pentru creștini în zi de sărbătoare. [...] Astăzi totul a intrat într-o stare anormală. Bisericile boierești sunt mare parte în ruină. Breslele desființându-se au rămas bisericile lor neîngrijite”[6]. Folosindu-se de influența lor, mai ales în mediul rural, parte dintre preoți aveau să ocupe funcția de percepător comunal[7]. Mitropolitul Naniescu subliniase încă din perioada Războiului de Independență că unele preocupări nu sunt compatibile cu demnitatea preoțească și monahicească, făcând referire la maicile ce aveau să fie bucătărese și spălătorese în spitalele de garnizoană[8]. Situația din teritoriu pe timp de pace s-a dovedit a fi mai dificilă decât cea din perioada războiului.

În Moldova, la 27 ianuarie 1882, ierarhul Naniescu este înștiințat de protoiereul județului Botoșani că parte dintre preoți ocupă funcția de percepător comunal[9]. Răspunsul ierarhului este prompt, nu se cuvine ca preotul să ocupe o funcție civilă, dar în același timp, nu existau alte metode de îmbunătățire a traiului lor, ci doar interdicțiile canonice pe care trebuiau să le respecte[10].

Situația avea să fie reglementată mai târziu prin „Legea asupra cumulului în funcțiile publice, din 1 iulie 1890”. În articolul 4 a menționatei legi se stipula că membrii clericului pot ocupa doar funcții bisericești și didactice, iar acestea împreună nu pot fi mai mult de două: „Membrii clericului chemați în funcții bisericești și didactice pot ocupa până la două însărcinări retribuite”[11].

În situația dată, ierarhul interzice anumite mijloace de a obține clericul subsidii financiare, respectând astfel canoanele Bisericii, dar nu oferea în schimb nici o soluție.

Situația de mai sus se întâlnea în întregul Regat al României, dar am ales să prezint cazul mitropolitului Iosif Naniescu (astăzi Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv), pentru că el este unul din ierarhii care, după ședințe prealabile cu preoții din arhiepiscopie, pune bazele alcătuirii unui proiect de lege ce sugestiv se va numi: „Legea pentru

îmbunătățirea soartei clerului de mir”. Toți ierarhii Sfântului Sinod au căzut de acord asupra elaborării unui astfel proiect de lege, iar propunerea legislativă a ierarhului moldovean avea să fie agreată de întreg Sinodul.

Pentru a pune la punct un astfel de proiect ierarhii au încercat să găsească cauzele sărăcirii clerului, să stabilească numărul exact al preoților salariați și nesalariați, al parohilor cu teren și al celor fără și să propună soluții fiabile pentru remediarea problemelor.

Propuneri pentru îmbunătățirea condiției materiale au venit nu doar din rândul clericilor, ci și a oamenilor politici. La Iași, în ședința Consiliului Județean, din luna ianuarie a anului 1884, s-a propus ca „preotul să fie pe aceeași treaptă cu primarul; pentru că distincția este în prejudiciul moral al preotului [...] ca salariile preoților comunali să egaleze cu cele ale primarilor”[12]. Acțiunile preliminare ale elaborării unui proiect de lege pentru îmbunătățirea soartei clerului de mir au găsit adeziune abia în anul 1888, când în Sfântul Sinod avea să se voteze proiectul de lege.

RECENSĂMÂNTUL PAROHIILOR, AL PERSONALULUI BISERICESC ȘI PROIECTUL DE LEGE PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA SOARTEI CLERULUI DE MIR

Apelurile repetate ale ierarhilor către Guvern aveau să capete o formă scrisă la sfârșitul primăverii anului 1888, când Sfântul Sinod întocmește o comisie, care avea rolul de a se ocupa de „fixarea parohiilor din statul Român”[13]. Comisia era formată din președintele Sfântului Sinod (mitropolitul Primat) Iosif Gheorghian, episcopul Romanului, Melchisedec Ștefănescu, și episcopul Hușilor, Silvestru Bălănescu. Aceștia elaborează, la 12 mai, un raport în 11 puncte, în care se prezintă acțiunea de „inventariere” a parohiilor, a bisericilor din parohii, a filiilor și resurselor pecuniare ale fiecărei parohii. Pentru o mai ușoară aplicabilitate a hotărârii s-a recurs la folosirea unui tabel, pe care episcopii îl trimiteau protoiereilor, iar aceștia îl împărțeau preoților pentru a fi completat[14]. Scopul acestei inventarieri era acela de a realiza un recensământ din care să reiasă cât mai exact numărul bisericilor parohiale, a suprafețelor de teren de care dispuneau și a credincioșilor arondați, astfel încât să se poată calcula aproximativ venitul fiecărui preot în parte. Documentele centralizate urmau a fi prezentate în Sfântul Sinod în sesiunea din toamnă a aceluiași an, pentru „a se forma un tabel general de toate Parohiile din România, a fixa sumele necesare pentru toți servitorii Bisericilor, și în urmă a-l prezenta Guvernului, ca pe această bază să se formeze un proiect de lege pentru cler și cult, pe care să-l supună deliberării și aprobării Corpurilor legiuitoare”[15].

Un astfel de recensământ fusese făcut de către Nicolae Șuțu, în anul 1849, unei populații de 1.462.521 îi corespundea un număr de 8.948 de clerici[16].

Înainte de a se stabili forma tabelului sus-menționat, Iosif Naniescu, după multe consultări și nenumărate variante primite de la preoți și protoierei, cu privire la conținutul viitorului proiect de lege, trimite mitropolitului primat o adresă, în care prezintă varianta elaborată în cadrul consultărilor din Mitropoliei Moldovei cu privire la textul viitoarei legi.

În adresa cu numărul 706, din 9 mai 1888, Naniescu exprimă „opțiunea preoților și diaconilor din Iași despre îmbunătățirea poziției materiale a Clerului, atât din comunele urbane, cât și din cele rurale”[17]. Textul proiectului de lege este împărțit în trei capitole, având o introducere și o încheiere. Prima parte conține șase puncte, în care este prezentată propunerea pentru organizarea parohiilor din mediul urban. Acestea trebuie să aibă între 100 și 200 de familii (contribuabili). Preoții parohi, cât și diaconii să aibă un venit de 200 de lei lunar, cei doi cântăreți câte 100 de lei, iar paraclisierul, 80 lei. Aceste plăți urmau a fi făcute de către Stat[18].

Partea a doua cuprinde alte șase prevederi cu referire la organizarea parohiei în mediul rural. Astfel, după noua reglementare, parohia are un preot paroh și doi cântăreți și trebuie să aibă între 200 și 250 de familii. Preotul primește 100 de lei lunar, iar cântăreții câte 50. Comuna este datoare să se îngrijească de locuința preotului, iar aceasta rămâne în proprietatea bisericii[19].

Ultima parte, cea de a treia, se adresa preoților (infirmi) și preoteselor văduve rămase fără niciun ajutor. Astfel, preoții bolnavi urmau să primească jumătate din salariu până la moarte, iar văduva unui preot, dacă are copii, primește tot jumătate până la moartea ei, dacă nu are, primește un sfert. Preoții pot ieși la pensie și vor fi remunerați de către Stat[20]. Adresa este semnată de 49 de preoți și patru diaconi, printre semnatari se numără și protoiereii Gh. Possa (protoiereu al județului Iași) și Vasile Creangă (protoiereu al orașului Iași)[21], acesta din urmă substituindu-l, în 1883, pe iconomul Ioan Anastasiu[22].

Mitropolitul primat Iosif Gheorghian face eforturi în a sensibiliza pe Titu Maiorescu, ministrul Cultelor, cu privire la situația financiară precară în care se zbătea clerul de mir. Gheorghian îi scrie ministrului Cultelor, în septembrie 1888, și, după ce deplânge neajunsurile preoților, propune o soluție pentru reabilitarea acestei situații.

Planul de reabilitare propus de Iosif Gheorghian cuprinde mai multe puncte. Primul dintre ele viza „împuținarea hirotoniilor ca să dăm primele ajutoare preotului nostru pentru o susținere mai demnă în raport cu chemarea sfântă, cât și Statului, carele odată când va fi posibil a face ceva și cu preotul, să nu se lovească iarăși de imposibilități materiale,

având înaintea sa un număr excesiv de preoți [...] reducerea sau împuținarea treptată a preoților este mijlocul cel mai salutar după mine și cel mai sigur de a se putea ajunge la ceea ce ne dorim – scăparea preotului de prăpastia mizeriei. Preoții împuținați sau reduși la număr vor avea o mai mare greutate morală și mai mare influență părintească asupra poporului”[23].

Mitropolitul mai propune și monopolizarea vânzării lumânărilor de către mitropolii. Această din urmă idee a fost pentru prima dată lansată de Melchisedec Ștefănescu[24] și avea să fie dezvoltată și propusă ca proiect de lege de către Ghenadie Enăceanu al Râmnicului.

Titu Maiorescu, ministrul Cultelor, răspunde prin adresa cu nr. 11.100, din 9 septembrie 1888. Din cele prezentate de ierarh, atenția ministrului se focusează pe propunerea înființării a două fabrici de lumânări, una la Neamț, iar alta la Căldărușani, pentru producerea lumânărilor necesare pentru cult. În acest sens, Maiorescu recomandă instituirea unei comisii, compusă din Melchisedec Ștefănescu, Gr. Cantacuzino, George Lahovari și Petru Poni, care, aflată sub președinția mitropolitului primat, să propună ministerului „măsurile ce trebuiesc luate pentru pregătirea și înființarea aceluia monopol”, cu mențiunea că „din partea guvernului veți găsi întru aceasta tot sprijinul putincios”[25].

La 3 octombrie se formează o comisie, alcătuită din mitropolitul primat Melchisedec Ștefănescu și Petru Poni, ce este însărcinată cu rezolvarea problemei înființării monopolului de ceară. Atât Melchisedec, cât și Petru Poni redactează câte un memoriu, în care prezintă câte un viitor proiect de lege, al cărui scop declarat era acela de a ajuta preoții din punct de vedere financiar. Dacă proiectul lui Petru Poni se încadra în 11 puncte succinte, Melchisedec realizează un adevărat raport economic, bazat pe informațiile centralizate de protoiereii săi din teritoriul eparhiei Romanului și Bacăului. El concluzionează că „dacă monopolul lumânărilor se va înființa, va aduce rezultat bun, prin aceea că se va opri falsificarea lumânărilor și se vor întrebuița în biserici numai lumânări de ceară curată, fie galbenă, fie albă, și cu timpul guvernul va putea avea și un profit, cel mult de 1.000.000 de lei noi pe an”[26].

PROIECTUL DE LEGE CU PRIVIRE LA MONOPOLIZAREA FABRICĂRII ȘI COMERCIALIZĂRII LUMÂNĂRILOR DE CEARĂ

Ideea susținerii dezvoltării a unor proiecte de lege ce urmau să vină în ajutorul preoților de mir găsește adeziune în rândul episcopilor. Ghenadie Enăceanu al Râmnicului este cel ce dezvoltă ideea lui Melchisedec cu privire la monopolul vânzării lumânărilor de ceară și, încurajat de răspunsul favorabil obținut de Iosif Gheorghian de la ministrul Cultelor, Titu Maiorescu, elaborează un studiu

intitulat *Monopolul lumânărilor de ceară, studiu social economic*, însoțit de un proiect de lege. Proiectul este împărțit în patru capitole: „Cultura albinelor, fabricarea lumânărilor, desfacerea lor și comitetul administrativ și executor al acestei legi”[27]. Întregul proiect, cât și pașii dezvoltării lui au fost publicate în „Monitorul Oficial”, la data de 8 noiembrie 1888[28].

Ghenadie propune trei mănăstiri ca centre ale următoarelor fabrici de lumânări, cu una mai mult decât Iosif Gheorghian: mănăstirile „Neamț”, „Căldărușani” și „Tismana”, datorită numărului însemnat de imobile, care pot oricând adăposti o fabrică de lumânări. Aceste mănăstiri urmau să aibă în jurul lor prisăci, de unde monahii vor extrage ceara, pentru a nu mai fi cumpărată, iar fiecare monah putea fi răspunzător de maxim zece stupi. Se propune ca monahii să lucreze la fabrica de lumânări, reducându-se astfel costul la jumătate și în același timp vor lucra cu mult mai multă conștiință, îndeplinind unul dintre cele trei voturi monahale, și anume, porunca ascultării[29]. Proiectul lui Ghenadie viza reducerea costurilor de producție a lumânărilor pentru a obține un profit cât mai mare: „Prisăcile noastre vor trebui să procure fabricilor ceara galbenă cu 50% mai jos de prețul zilei, adică cu 2,50 [lei] ocaua veche, și cheltuielile de turnare a lumânărilor astăzi nu se urcă mai sus de un leu ocaua [...]. Prin urmare, lumânările de ceară galbenă au să coste pe fabricile noastre 3,50 lei ocaua, față cu 6-8 lei ocaua, prețul curent al lumânărilor”[30].

Lumânările urmează a fi vândute în spații special amenajate la intrarea în biserică sau la poarta acesteia. În acest imobil creștinii pot cumpăra nu doar lumânări, ci și prescuri, ulei și fitile, tămâie, icoane, cruciulițe și alte cărți tipărite în Tipografia Cărților Bisericești. Se vorbește, astfel, pentru prima dată, în Biserica Ortodoxă Română, despre înființarea pangarului, a magazinului bisericesc, des întâlnit astăzi și nu doar în vecinătatea bisericilor. Lumânările produse de mănăstiri urmau să aibă cel mai mic preț de vânzare de pe piață. Cele trei tipuri de lumânări fabricate vor costa: 6 lei ocaua, cele de ceară galbenă, față de 6-8 lei, cât e prețul lor de vânzare, cele de ceară albă 10 lei, față de 10-12 lei, iar cele poleite și fasonate maxim 14 lei ocaua, față de prețul ce varia între 14 și 18 lei pe piață. Prețul redus avea ca prim scop descurajarea concurenței[31]. Ghenadie ne oferă un calcul foarte precis al lumânărilor ce pot fi vândute în cele 52 de duminici de peste an, care alături de celelalte sărbători însumează 87 de zile de lucru: 52 de duminici, 12 praznice împărătești, 13 sărbători mici – cu cruce roșie și neagră, două sâmbete ale morților, hramul bisericii și cele șapte zile la Paște, adică trei din săptămâna luminată și patru din cea a patimilor[32]. În aceste zile, serviciul liturgic este estimat, ca durată, la cel puțin trei ore[33]. Totalul bisericilor din mediul urban și rural din întreaga țară se ridică la 6.603 – numărul bisericilor este

împrumutat din raportul comisiei de inventariere. Lor li se mai adaugă opt catedrale și 56 de mănăstiri și schituri, adică numărul bisericilor crește la 6.667[34]. În aceste lăcașuri de cult urmează să se ardă lumânările produse la Mănăstirile Neamț, Căldărușani și Tismana, iar venitul total din comercializarea lor a fost estimat la 256.807 lei și 50 de bani pe an[35].

Venitului sus-menționat se mai adaugă vânzarea de lumânări din serviciile preotului. Cu privire la aceste servicii, Ghenadie miza pe darea de mână a ortodocșilor, cărora le face o succintă caracterizare: „Apoi cine nu știe că românul, cu orășeanul mai calculat într-ale vieții, nu se scumpește, când e vorba de serviciile lui religioase? Nu vedem noi în toate zilele că suburbiașul român [se] ambiționează să cumpere lumânări la nuntă ca boierul, și creștinul ce înmormântează sau pomenește pe unul din ai săi, își vinde și pentru aceste servicii și ce nu are, ca să poată întâmpina cheltuielile ce sunt făcute de dânsul cu mână largă?”[36].

Venitul calculat de Ghenadie din vânzarea lumânărilor, în diferite ocazii, ar fi pentru bisericile rurale de 3.237.300 lei pe an, iar pentru cele urbane de 644.000 lei pe an. Profitul obținut din vânzările de lumânări într-un an este estimat de Ghenadie la 4.373.004 lei și 50 de bani[37].

CONCLUZII

Rezultatul calculului episcopului Ghenadie era îmbucurător pentru toată lumea, preoți, episcopi și chiar pentru membrii Parlamentului, care însă nu s-au grăbit să voteze această lege. Astfel, legea pentru fabricarea și vânzarea lumânărilor de ceară a fost sancționată, cu decretul regal nr. 540, abia în 29 februarie 1908 și publicată în „Monitorul Oficial”, în 8 martie același an[38], adică cu 20 de ani mai târziu decât proiectul inițiat de Ghenadie, mulți dintre episcopii din 1888, care au votat proiectul, nemaifiind în viață în momentul promulgării legii. Efectele acestei legi aveau să fie simțite pe termen lung și să contribuie în mod real la o bunăstare materială a clerului. Dovadă a faptului că ideea clericilor din secolul al XIX -lea, de a impune monopol asupra fabricării și comercializării lumânărilor de cult, a fost un plan de afaceri profitabil, stă continuitatea acestei legi în timp, binențeles cu diferite amendamente.

O lege privind monopolul producerii și comercializării lumânărilor de cult, de către Biserica Ortodoxă Română este în vigoare și astăzi – Legea 103/1992 privind dreptul exclusiv al cultelor religioase pentru producerea obiectelor de cult[39], prin obiecte de înțelegându-se „calendarele religioase, precum și produsele necesare exercitării activității de cult, cum ar fi tămâia și lumânările”[40].

Legea îmbunătățirii soartei clerului de mir, în forma ce urma să fie votată în Parlament avea să sufere

modificări, motiv pentru care, cinci ani mai târziu, Iosif Gheorghian intră în conflict cu guvernul conservator, conflict ce îl va face să demisioneze. Locul său avea să fie luat de Ghenadie Petrescu al Argeșului. Și mitropolitul Moldovei avea să fie dezamăgit de varianta legii din anul 1893, dacă sumele veniturilor pecuniare stabilite de el cu cinci ani în urmă au fost păstrate de cele două camere, legea seminariilor avea să stârnească un protest vehement din parte ierarhului.

Mulțumiri

This work was co-funded by the European Social Fund, through Operational Programme Human Capital 2014-2020, project number POCU/380/6/13/123623, project title "PhD Students and Postdoctoral Researchers Prepared for the Labour Market!".

NOTE

- [1] Stanomir, Ioan *Anul 1866 – Câteva însemnări în marginea unui început*, în coord. Mihai-Ștefan Ceașu, Liviu Brătescu, Alexandru Gavriș, *Regalitatea Română – Perspective istoriografice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, p. 11.
- [2] Naniescu, D.D. Iosif, *Istoricul pe scurt al începuturilor seminariilor în România, atât în Moldova cât și în Țara Românească*, Tipografia „Cărților Bisericești”, București, 1893, p. 3-9.
- [3] Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Evgheņiți, Cioocoi, Mojici. Despre obrazele primei modernități românești 1750-1860*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 171.
- [4] Bogdan, N.A., *Orașul Iași – monografie istorică și socială*, Editura Tehnopress, Iași, 2017, p. 2019.
- [5] Stavarachi, Iuliana, *Patrimoniu și regalitate. Regele Carol I și ctitoriile sale ieșene de la sfârșitul secolului al XIX -lea*, în coord. Liviu Brătescu, Ștefania Ciubotaru, *Monarhia în România o evaluare politică, memorie și patrimoniu*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, p. 187.
- [6] Gheorghian, Iosif, *Îmbunătățirea materială a preotului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1, anul XII (1888), p. 493-494.
- [7] Goldan, Vasile-Lucian V., *Formare spirituală și pedagogie în satul românesc – istoric, personalități, tendințe, probleme și soluții*, în „Teologie și Viață”, nr. 5-8, anul XXVIII (2018), p. 34.
- [8] *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. VII, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954, p. 208.
- [9] Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar nr. 8/1882, f. 2.
- [10] „...astfel de funcții sunt cu totul incompatibile cu caracterul și serviciul preoției și sunt oprite de canoanele Sfinților Apostoli 6 și 81, can. 3 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și can. 18 al Sinodului de la Cartagina”. *Ibidem*, f. 3.
- [11] Costescu, Chiru C., *Colecțiune de legi, regulamente acte, decizii, circulări, instrucțiuni formulare și programe privitoare la Biserică, Culte, Cler, Învățământ religios, Bunuri Bisericești, Epitropii parohiale și Administrații religioase și pioase*, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1916, p. 582.
- [12] Gheucă, N., D. I. Zotta, G. N. Tacu, C. Langa, A. Lochman, *Îmbunătățirea materială a clerului cultivată în sânul Consiliului județean de la Iași*, în „Revista Teologică”, nr. 43, anul I (1883), p. 339.
- [13] Silvestru Episcopul Hușilor, *Îmbunătățirea soartei clerului din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1, anul XII (1888), p. 162.
- [14] *Ibidem*, p. 164.
- [15] *Ibidem*, p. 163.
- [16] Șuțu, Nicolae, *Opere economice*, Editura Științifică, București, 1975, p. 142.
- [17] *Copie după adresa Î.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei no. 706 din 9 mai 1888 către Președ Sf. Sinod*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1, anul XII (1888), p. 166.
- [18] *Ibidem*, p. 167.
- [19] *Ibidem*, p. 168.
- [20] *Ibidem*, p. 168.
- [21] *Ibidem*, p. 169.
- [22] Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, fond Mitropolia Moldovei, pachetul Protoierie, dosar 3/1883, f. 18.
- [23] Gheorghian, Iosif, *Îmbunătățirea materială a preotului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1, anul XII (1888), p. 496.
- [24] Melchisedec al Romanului, *Monopolul lumânărilor de ceară, ca mijloc de îmbunătățire a poziției materiale a preoților români din comunele urbane și rurale*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 8, anul XII (1888-1889), p. 584-592.
- [25] T. Maiorescu, *Adresa D-lui ministru al cultelor și instrucțiunii publice cu no. 11100 din 9 septembrie 1888, către Î.P.S. Mitropolit Primat*, în „Monitorul Oficial”, nr. 175, anul 1888, p. 4068.
- [26] Melchisedec al Romanului, *Memoriu despre monopolul lumânărilor de ceară, ca mijloc de îmbunătățire a poziției materiale a preoților români din comunele urbane și rurale*, în „Monitorul Oficial”, nr. 175, anul 1888, p. 4072.
- [27] Ghenadie al Râmnicului, *Îmbunătățirea soartei clerului. Monopolul lumânărilor de ceară. Studiu social și economic*, Tipografia „Cărților Bisericești”, București, 1888, p. 31.
- [28] „Monitorul Oficial”, nr. 175, anul 1888, p. 4068-4072.
- [29] Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p. 11.
- [30] *Ibidem*, p. 12.
- [31] *Ibidem*, p. 19.
- [32] *Ibidem*, p. 20.
- [33] *Ibidem*, p. 21, nota (a).
- [34] *Ibidem*, p. 22-23.

[35] *Ibidem*, p. 26.

[36] *Ibidem*, p. 27.

[37] *Ibidem*, p. 28.

[38] Costescu, Chiru, C. *op. cit.*, p. 394.

[39] Monitorul Oficial nr. 244 din 1.10.1992.

[40] Art. 1., Legea 103/1992 privind dreptul exclusiv al cultelor religioase pentru producerea obiectelor de cult.